

ученой степ. доктора социологических наук. Санкт-Петербург: «Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет». 2011.

19. Риск как экономическая категория. URL: <http://www.askins.ru/index.php/kategory>

20. Поняття ризику та його основні характеристики. URL: <https://studopedia.org/4-155014.html>

21. Антонова Н. Риски: классификация и методы управления в рамках дью дилидженс. Аудиторские ведомости. 2016. № 7.

22. Храмова К. Особенности социальных рисков постиндустриального общества. В мире научных

открытий. 2011. URL: <http://naukarus.com/osobennosti-sotsialnyh-riskov-postindustrialnogo-obschestva>

23. Классификация рисков по сфере возникновения. URL: <http://www.znay.ru/risk/02-03.shtml>

24. Суб'єкт і об'єкт політики. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/6593/44/>

25. Об'єкти та суб'єкти управління. URL: <https://studfiles.net/preview/5594494/page:2/>

26. Кузьминова Н., моргунова Н., Филимонова Н. Курс лекций по дисциплине «Управление рисками» / Владим. гос. ун-т. Владимир: Изд-во Владим. гос. ун-та, 2007. 76 с.

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ: ЕНУМЕРАЦІЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ЕКОНОМІКОЮ ARMED CONFLICTS: ENUMERATING AND CORRELATION WITH THE ECONOMY

Визначено поняття «війна» та наведено її кількісні ознаки, а також чинники формування суспільного образу війни. Розглянуто форми сучасних конфліктів, які мають назву «DIME-конфлікти» і відбуваються у таких двох формах, як гібридні та мережево-центричні. Розглянуто сутність поняття «гібридна війна» й охарактеризовано її як такий вид збройного конфлікту, що поєднує традиційні військові дії, малу війну та кібервійну. Визначено способи активного проведення економічної боротьби, серед яких: економічна розвідка; боротьба за ринки стратегічного призначення; протистояння у сфері військово-економічної підготовки; підрив економічного потенціалу суперника та захист власної економічної бази та інфраструктури. Виявлено, що для кризового часу найбільш ефективним видом є мобілізаційна стратегія розвитку.

Ключові слова: війна, кібервійна, збройний конфлікт, стратегія, мобілізаційна економіка.

Определено понятие «война» и представлены ее количественные характеристики, а также факторы формирования общественного образа войны. Рассмотрены формы современных конфликтов, которые называются «DIME-конфликты» и осуществляются в таких двух формах, как гибридные и сетевые-центричные. Рассмотрена сущность понятия «гибридная война» и охарактеризована как такой вид вооруженного конфликта, который сочетает тради-

ционные военные действия, малую войну и кибервойну. Определены способы активного проведения экономической борьбы, среди которых: экономическая разведка; борьба за рынки стратегического назначения; противостояние в сфере военно-экономической подготовки; подрыв экономического потенциала соперника и защита собственной экономической базы и инфраструктуры. Выяснено, что для кризисного времени наиболее эффективным видом является мобилизационная стратегия развития.

Ключевые слова: война, кибервойна, вооруженный конфликт, стратегия, мобилизационная экономика.

The concept of "war" is defined, and its quantitative characteristics are presented, as well as the factors shaping the social image of war. Forms of modern conflicts called DIME-conflicts are considered and implemented in two forms: hybrid and network-centric. The essence of the concept of "hybrid war" is considered and is described as such a kind of armed conflict that combines traditional military actions, small war and cyberwar. The ways of active economic struggle are determined, among them: economic intelligence; struggle for strategic markets; the struggle in the sphere of military-economic training; undermine the economic potential of the rival and protecting its own economic base and infrastructure. It was found out that for the crisis time the most effective type is the mobilization development strategy.

Key words: war, cyberwar, armed conflict, strategy, mobilization economy.

УДК 338.245.2

Федотова Ю.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Постановка проблеми. Вибір та безсумнівна актуальність проблематики цього теоретичного дослідження пов'язані з наявними тенденціями збільшення кількості відкритих та прихованих протистоянь між країнами світу. Так, на світовій мапі сьогодні можна нарахувати 40 точок, де відбуваються воєнні конфлікти: Ізраїль, Сирія, Туреччина, Іран, Пакистан, Афганістан, Індія і Україна та ін.

Сучасні воєнні конфлікти відрізняються різноманітними формами протистоянь, деякі з яких офіційно не визнаються противником, що протирічить нормам міжнародного права. У такий важкий період усі сфери суспільства функціонують в особливому режимі, який суттєво відрізняється від мирного часу. Економіка як невід'ємний складник суспільного життя спрямована на вирішення актуальних воєнних завдань, а отже, типовий норма-

тивний макроекономічний аналіз має відповідати цим особливостям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У роботах вітчизняних учених, серед яких особливе місце займають праці військових теоретиків, детально описані особливості та класифікація воєнних конфліктів, окреслено особливості сучасних протистоянь [1, 2, 3, 4, 7]. Однак, на нашу думку, недостатньо уваги приділено дослідженню специфіки функціонування економіки держави під час воєнного конфлікту.

Формулювання цілей статті. Економіка є матеріально-технічною базою війни. Рівень розвитку національного господарства визначає можливість своєчасного забезпечення потреб армії технічними засобами озброєної боротьби повною мірою, організацію роботи транспорту, систем постачання, вдосконалення відповідної інфраструктури та ін.

Варто зазначити, що, крім того, економічний чинник перетворився ще й в один із складників воєнних протистоянь.

Отже, метою цього дослідження є систематизація теоретичних поглядів на типологію воєнних конфліктів та їх енумерація, аналіз специфіки національної економіки країни, що бере участь у воєнному конфлікті.

Виклад основного матеріалу. Звернімося до описативного аналізу поняття воєнних конфліктів [1]. Дослідження їхньої структури та динаміки демонструє, що протистояння не завжди відбуваються у формі агресії (війни), а можуть набувати форми озброєного конфлікту. Натомість війна передбачає ведення бойових дій із застосування зброї та бойової техніки. Для неї характерні також економічні, дипломатичні та інформаційні протистояння, але на першому місці залишаються оборонні та наступальні військові операції, які здійснюються відповідно до норм міжнародного права.

Отже, вчені у галузі військових наук мають чітку позицію щодо визначення поняття «війна». Ю.В. Бураков зазначає, що під час великого збройного конфлікту можливі втрати не менше однієї тисячі осіб протягом одного року. Якщо кількість загиблих протягом року перевищує 1000 осіб, то застосовується термін «війна» [1].

А яке ставлення має суспільство до цього явища? У літературі є думка, [2], згідно з якою феномен війни у сучасному суспільстві пов'язаний із поняттям «свобода», ступінь якої залежить від кількості споживчих благ у володінні певного суб'єкта. Отже, свобода так чи інакше має грошове вираження. Автор наголошує, що сучасна кіноіндустрія та комп'ютерні ігри також сприяють формуванню образу війни і розглядають її як сферу бізнесу, а результати оцінюються у вигляді прибутку та збитків. Все це впливає на те, що причинами сучасних конфліктів часто є економічні інтереси, наприклад, бажання контролювати сві-

тову торгівлю енергетичними ресурсами, насамперед нафтою, яка набула глобального значення для сучасної цивілізації.

Зауважимо, що сьогодні більшість протистоянь мають форму збройних конфліктів і мають назву «DIME-конфлікти» (від англ. Diplomacy – дипломатія, Information – інформація, Armed Forces – збройні сили, Economy – економіка). Ці конфлікти відбуваються у двох формах, таких як гібридні та мережево-центричні. Розглянемо детально особливості кожного.

Головною метою гібридної війни є не фізичне знищення противника, а його підкорення, заволодіння ресурсами. Саме тому під час цього типу конфлікту активно застосовуються мілітарні, квазі-мілітарні, дипломатичні, інформаційні, економічні та інші засоби.

Уперше цей термін був застосований у США. Іменник «hybrid» у кембриджському словнику трактується таким чином:

1) рослина або тварина, яка була виведена із двох різних типів з метою отримання найкращих характеристик;

2) те, що являє собою суміш двох різних речовин [3].

Отже, зміст цього терміна полягає у поєднанні певних характеристик у єдиному фізичному явищі чи об'єкті. Варто наголосити, що термін «hybrid war» у світі почав застосовуватися тільки після початку російської агресії проти України. До цього часу використовували словосполучення «hybrid warfare», що перекладається як «гібридні засоби ведення військових дій». Отже, сьогодні спостерігається очевидне розширення концепту застосування терміна.

Термін «гібридна війна» не є винятково військовим. Виділяють такі погляди на її сутність.

По-перше, це воєнна стратегія, що поєднує традиційні військові дії, малу війну та кібервійну.

Згідно з міжнародним правом, малі війни розуміють як локальні, тобто воєнні дії між двома або більше країнами, обмежені інтересами задіяних у конфлікті держав та за територіальною ознакою – невеликим географічним регіоном, який є частиною однієї з учасниць.

Кібервійна являє собою застосування комп'ютерних технологій та мережі Інтернет однією державою з метою підірвання обороноздатності іншої країни. Прикладом сучасних кібератак є розповсюдження вірусу Petya. А, який за кілька годин атакував сервери Кабміну, аеропортів м. Києва, служби «Нова Пошта», мережі автосалонів по всій Україні, банківські системи, метрополітени тощо. Іншим прикладом є вірус Helken, який у 2003 році за декілька десятків хвилин спричинив збої у роботі близько 75 тисяч комп'ютерів у світі.

Другим поглядом на зміст гібридної війни є застосування атак із використанням ядерної, біо-

логічної, хімічної зброї, самородних знарядь для терористичних атак та інформаційного тиску.

Третій погляд полягає у розгляді гібридної війни як гнучкої динаміки бойового простору, що передбачає швидку реакцію та адаптацію учасників протистояння.

Зауважимо, що економічній сфері відведено особливе місце у гібридній війні, оскільки застосування економічних важелів дає змогу значно зменшити використання озброєння. Так, наприклад, протягом 2014–2015 рр. відбувалися такі дії з боку Російської Федерації стосовно України: застосовано торговельні обмеження щодо української продукції молокопереробної галузі, рослинництва, заблоковано транзит цукру з України до країн Середньої Азії. Для всіх товарів, які експортувалися до Російської Федерації, було посилено процедури митного контролю, які збільшили тривалість оформлення вантажів до 15 діб.

Крім того, Росія запровадила ембарго на імпорту продуктів із України та створила значні завади для транзиту українських товарів до країн Центрально-Східної Азії, а саме: запроваджено обмеження щодо транзиту товарів до Киргизстану та Казахстану.

Продовжуючи аналіз збройних конфліктів, зазначимо, що концепція мережево-центричної війни є американською. Цей термін застосовувався під час операції США у Перській затоці. Специфіка такого типу воєнних дій полягає у максимальній адаптивності дій військ завдяки широкому застосуванню інформаційних технологій. За таких умов бойові одиниці можуть діяти автономно.

Розглядаючи ситуацію на Сході України, користуючись нормами міжнародного права, варто зауважити, що йдеться про міжнародний збройний конфлікт. За даними ООН, 4,4 мільйона людей постраждали від збройного конфлікту, загинуло понад 2530 мирних жителів, а 9000 осіб було поранено [4]. Спеціалісти підкреслюють, що, незважаючи на кількість загиблих понад 1000 осіб, не можна говорити про наявність війни, оскільки відсутнє її офіційне визнання сторонами конфлікту та розірвання співпраці і всіх дипломатичних стосунків.

Хотілося б додати, що сьогодні поряд із вищенаведеними способами активно проводиться економічна боротьба. Основними її напрямками є:

- 1) економічна розвідка;
- 2) боротьба за ринки стратегічного призначення – сировини, військової техніки та військово-промислових технологій;
- 3) протистояння у сфері військово-економічної підготовки (виробництво військової техніки, мобілізаційна підготовка економіки);
- 4) підірив економічного потенціалу суперника та захист власної економічної бази та інфраструктури [5].

Багатоваріантність воєнних конфліктів, які не завжди мають форму воєнного протистояння, вимагає зміни економічної стратегії розвитку держави, що являє собою важливі цілі та методи їхньої реалізації.

Так, економічні стратегії у загальному вигляді поділяють на ліберальні із мінімальною регуляторною функцією держави, регульовані, які чітко регламентуються урядом держави, та мобілізаційні. Останній тип стратегій має адаптивний характер і орієнтується на вирішення актуальних поточних завдань.

Для мирного часу найбільш прийнятною є ліберальна стратегія. Регульована стратегія націлена на зменшення негативних економічних явищ. Однак вона не досить прийнятна для кризового часу, де найбільш ефективним видом є мобілізаційні стратегії.

З огляду на вищенаведену класифікацію моделей поведінки держави з метою вирішення поставлених завдань, економіка під час воєнного конфлікту має назву мобілізаційної, завдання якої – пріоритетний розвиток найбільш важливих сфер народного господарства. Такий тип національної економіки здійснюється лише в особливі часи. Історичним прикладом, який підтверджує ефективність такої стратегії, є економіка СРСР за часів Другої світової війни. Так, у період з 1937 по 1940 р. частка прямих військових витрат у сумі національного доходу подвоїлася. Питома вага продукції військового призначення у загальному обсязі валової промислової продукції становила близько 25%. У тридцять років двадцятого століття великі заводи у містах Запоріжжя, Керч, Київ, Миколаїв та Одеса перейшли на спорудження легких наводних кораблів. Машинобудівні заводи зосередили свої зусилля на виробництві двигунів, силових установок, вузлів та агрегатів для бойових кораблів.

Таким чином, мобілізаційна економіка спрямована на ефективне використання ресурсів для модернізації виробництва з метою успішної перемоги у збройному протистоянні [6, с. 123]. Складність упровадження такої моделі полягає у постійному збереженні балансу між соціальною відповідальністю з боку держави і необхідністю реагування на виклики часу.

Варто наголосити, що реалізація ліберальної стратегії, яка найбільше відповідає демократичним цінностям суспільства, під час участі країни у збройному протистоянні не може повністю мірою забезпечити економічне зростання у кризовий період.

На думку вітчизняних дослідників [6, с. 125], можна виділити такі принципи мобілізаційної економіки.

По-перше, це інституціональність. Сутність цього принципу полягає у виході за межі саморе-

гуляції і потребує створення потужних політичних інститутів.

Другий принцип – синергізм, який полягає у взаємодії основних галузей економіки з ідеологічними інститутами з метою швидкої трансформації і досягнення стратегічних цілей.

Комунітарність є третім принципом. Його сутність полягає у пріоритетності загальнодержавних інтересів над приватними. Реалізація цього принципу, на нашу думку, неможлива без усвідомлення національної ідентичності та виховання патріотизму серед населення країни.

Четвертий принцип – конфронтаційність, тобто розуміння необхідності протистояння суспільства глобальним загрозам.

П'ятий принцип стосується економічної сфери і має назву «автарктичність». Він полягає у забезпеченні рівномірного рівня розподілу доходів, формуванні сприятливого інвестиційного клімату, відповідності якості продукції міжнародним стандартам. Автарктичність має на меті підтримання економічного зростання країни навіть під час її участі у збройному протистоянні.

Шостий принцип – стратегічне регулювання, яке передбачає активну державну роль у зовнішньоекономічній діяльності.

Резюмуючи вищесказане, відзначимо, що мобілізаційна економіка невід'ємна від державного регулювання економічних процесів і здійснення протекціоністських заходів.

Національна економіка країни під час участі у воєнному протистоянні, на відміну від способів господарювання у мирний час, має певні специфічні завдання [7, с. 123].

По-перше, забезпечення пріоритетного розвитку військово-промислового комплексу та науково-дослідних розробок у галузі військової науки.

По-друге, здійснити підготовку до мобілізаційної перебудови економіки на випадок війни.

Третє завдання полягає у сприянні розвитку комунікацій та інфраструктури.

По-четверте, необхідною умовою є підтримка стійкості економіки, її здатність функціонувати у воєнний час.

П'яте завдання полягає у забезпеченні стійкості управління та надійного отримання інформації.

Варто наголосити, що дотримання вищенаведених цілей є вкрай важливим під час воєнного конфлікту.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи результати здійсненого теоретичного дослідження, варто зазначити, що останніми роками витрати на озброєння серед більшості країн світу зростають. До країн із найбільшою часткою витрат на озброєння входять, за даними на 2016 рік,

США (611 млрд доларів), Китай (215 млрд доларів), Росія (69,8 млрд доларів), Саудівська Аравія (63,7 млрд доларів), Індія (55,9 млрд доларів), Франція (55,7 млрд доларів), Великобританія (48,3 млрд доларів), Японія (46,1 млрд доларів), Німеччина (41,1 млрд доларів) [8]. Це зумовлене зростаючою кількістю збройних протистоянь, які сьогодні поряд із детально визначеними у чинних нормах міжнародного права наступальними й оборонними військовими операціями використовують дипломатичні, інформаційні, економічні та інші методи боротьби, які можуть мати прихований характер. У таких умовах потреби оборони країни виходять на перше місце, що знаходить своє відображення у перебудові економіки країни. Встановлено, що найбільш ефективною стратегією є мобілізаційна, головним завданням якої є оптимальне поєднання пріоритетної підтримки оборонної галузі та соціальної відповідальності уряду перед населенням країни-учасника воєнного конфлікту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бураков Ю.В. Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності / Ю.В. Бураков // Військово-науковий вісник. 2016. Вип. 25. С. 214–232.
2. Оздіев А.С. Понятие войны в системе ценностей современного общества [Електронний ресурс] / Оздіев А.С. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/ponyatie-voyny-v-sisteme-tsennostey-sovremennogo-obschestva>. – Назва з екрану.
3. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>. – Назва з екрану.
4. Офіційний сайт Інформаційне агентство «УНІАН». URL: <https://www.unian.ua/war/10025747-v-ukrajini-4-4-milyona-lyudey-postrazhdali-cherez-viynuna-donbasi-oon.html>. – Назва з екрану.
5. Костенко Г.Ф. Типи, види воєнних конфліктів та їх класифікація [Електронний ресурс] / Г.Ф. Костенко. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe/Nvdau_1999_2_10.pdf. – Назва з екрану.
6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія [за заг. ред. В. П. Горбуліна]. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
7. Колесніков В.О. Актуальність мобілізаційної стратегії розвитку економіки держави в аспекті забезпечення обороноздатності [Електронний ресурс] / В.О. Колесніков, П.О. Жупінський, Р.Р. Тимошенко // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2016. № 2. С. 121–126.
8. Рейтинг країн із найбільшими військовими витратами. Інфографіка. URL: <https://tsn.ua/svit/rejting-krajin-z-naybilshimi-viyskovimi-vitratami-infografika-919817.html>. – Назва з екрану.